
Akademik Jože Pirjevec - sedemdesetletnik

Moj prvi spomin na prijatelja Jožeta seže kar nekaj desetletij nazaj, nekako v prvo polovico sedemdesetih let prejšnjega stoletja, ko se je med zgodovinarji razširila vest, da bo na Oddelku za zgodovino Filozofske fakultete zagovarjal doktorsko disertacijo o italijanskemu patriotu Niccolò Tommaseu perspektivni tržaški slovenski zgodovinar Giuseppe Pierazzi. Leta 1977 jo je res zagovarjal, vendar pod imenom Jože Pirjevec. Ker se kaj takega ne dogaja vsak dan, sem bil zelo radoveden, kaj ga je pripravilo do tega, da je to storil. Mnogi so vedeli povedati kakšno "resnico" o tem njegovem dejanju. Sam pa je o razlogih za to, denimo, za tržaške razmere pogumno dejanje dolgo po tem zapisal tole: "Živeti na meji v Trstu, v prostoru, kjer se srečujeta dva naroda - Italijani in Slovenci - ni bilo lahko in še danes ni lahko. Slovenci v Trstu smo čutili veliko stisko in moral sem si pojasniti, od kod taka konfliktna situacija. Zakaj se čutimo ponižane in razžaljene in zakaj nosimo imena, ki niso naša prava, ampak poitalijančena? Lotil sem se proučevanja odnosov med italijanskimi in slovenskimi patrioti v obdobju risorgimenta in ta tema me še zmeraj fascinira. Rezultat je knjiga *Niccolò Tommaseo med Italijo in Slavijo*, v kateri pišem o razvoju zgodovinskih dogajanj na drugi strani Jadrana, v Istri in Dalmaciji. Ob tem sem tudi sam preživel neke vrste psihoanalitično seanso, saj sem spremenil ime iz Giuseppe Pierazzi, kar sem bil dotlej, v Jože Pirjevec, kar sem od te knjige dalje. Odkril sem namreč, kako bistvenega pomena je, da se zavedamo svojih korenin in identitete. To je še posebej pomembno v našem prostoru, ki je tako razkosan in konflikten ter poln sovraštva in v katerem moramo ohraniti svoje notranje bistvo, svoj ponos, brez katerega ni mogoča intelektualna rast in izoblikovana osebnost."

In ta odnos do naroda, etnične pripadnosti, zavedanja korenin, pravičnosti, iskanja in ne določanja zgodovinske resnice ter odpor do sovraštva, ki deli ljudi, je ostal njegova značajska stalnica do danes. Ker sem se takrat zelo intenzivno strokovno ukvarjal z narodnomanjšinskimi in etničnimi problemi in mi je njegov odnos do iskanja zgodovinske resnice ter sobivanja z drugačnimi ljudmi zelo blizu, ni bilo težko najti stika z njim. In prvi stik se je razvil v dolgoletno prijateljevanje in sodelovanje. Skupaj z nekaterimi drugimi slovenskimi in avstrijskimi zgodovinarji smo se združili v skupino, ki je prav na področju raziskovanja narodnomanjšinskih in etničnih problemov poskušala v slovenski, italijanski in avstrijski družbeni in historiografski prostor vnesti nove poglede. Vse s ciljem prispevati v večji strpnosti in medsebojnemu spoznavanju na ozemlju kjer ljudje/narodi živijo v stiku.

Jože Pirjevec je bil eden od najpomembnejših motorjev takega in tega delovanja. Žal danes ni več med nami drugih dveh "vlečnih konjev" skupine, koroškega

Slovenca Andreasa Moritscha in Dunajčana Karla Stuhlpfarrerja, zato pa se Jože Pirjevec ni niti za ped odmaknil od začrtane poti. Na njej se seveda ni srečeval samo z narodnostno problematiko. Plodovit in erudit, kot je, se dotika sodobne politične zgodovine in orje ledino na področju diplomatske zgodovine ali točneje uporabe diplomatskih virov. Bolj kot so bile teme eksplozivne, raje se jih je loteval, pa naj je šlo za sodobno zgodovino Jugoslavije, obdelavo vojnih strahot ob njenem razpadu, problematiko fojb, cerkveno zgodovino, rusko/vzhodnoevropsko zgodovino ... Raziskoval je domala v vseh pomembnih domačih in tujih (diplomatskih) arhivih - v Washingtonu, Moskvi, Rimu, Parizu, na Dunaju, v Berlinu - in delal v mnogih nemških bibliotekah, saj je bil štipendist sklada Alexandra von Humbolta. Znanstvena pot ga je zanesla celo v Oslo in še kam.

Piše z izostreno besedo, brez sprenevedanj in prilagajanj ter brez strahu, da se bo komu zameril. S svojim pisanjem in razpravljanjem je v slovensko zgodovino-pisje, po pravilu razpetim med neomejeno hvalo in uničujočo kritiko, vnesel emocionalno, a na znanstvenih izsledkih slonečo vehemenco razpravljanja, kot jo poznajo v mediteranskem svetu. Morda tudi za to ni deležen vsesplošnega odobravanja. Njegovi nasprotniki ga pejorativno označujejo za "velezgodovinarja", v resnici pa gre za enega najbolj plodovitih in iskrih slovenskih raziskovalcev sodobne zgodovine.

O njegovih znanstvenih uspehih in življenjski poti še največ izvemo iz orisa njegovega dela na spletnih straneh SAZU, iz katerih povzemam nekaj temeljnih poudarkov:

"Rodil se je v Trstu 1. junija 1940. Diplomiral je 1966 na Filozofski fakulteti v Trstu. Dve leti se je nato izpopolnjeval na "Normalki" v Pisi in tam tudi diplomiral (1971). Takoj zatem je absolviral tri semestre na Diplomatski akademiji na Dunaju in bil 1971 imenovan za poverjenega profesorja zgodovine Vzhodne Evrope na Fakulteti za politične vede v Pisi. Leta 1983 je postal pridružen profesor na tržaški univerzi, 1986 pa redni profesor za zgodovino Vzhodne Evrope na Fakulteti za politične vede v Padovi. Po osamosvojitvi Slovenije je znova pridobil slovensko državljanstvo in se aktivno vključil v kulturnopolitično življenje Slovenije. Leta 1996 ga je Znanstveno raziskovalni inštitut v Kopru imenoval za znanstvenega svetnika za področje sodobne zgodovine in ga zadolžil za vodenje številnih raziskovalnih projektov. Od ustanovitve Fakultete za humanistične študije v Kopru leta 2000 poučuje na njej kot redni profesor moderno in sodobno zgodovino. Leta 2007 je prejel priznanje ambasador znanosti Republike Slovenije.

Po izvolitvi v dopisnega (1995), nato v izrednega (2005) in leta 2009 v rednega člana SAZU se je znanstvena pot Jožeta Pirjevca v ne samo nadaljevala, temveč še razširila in poglobila. Moderna in novejša slovenska zgodovina, slovensko-italijanski odnosi in problem Trsta, Jugoslavija, razmerja med njenimi narodi in njihovimi koncepti, Vzhodna Evropa, habsburška monarhija ter njeni notranji in mednarodni problemi - to so bile in so glavne teme njegovega zgodovinskega preučevanja.

Če so bili izhodiščno področje njegovega raziskovanja: južnoslovansko-italijanski odnosi od predmarčne dobe do konca 19. stoletja, je s knjigo *Storia della Russia del XIX secolo (Zgodovina Rusije 19. stoletja)* (1984) prešel na mnogo širše področje vzhodnoevropske zgodovine in meddržavnih odnosov sodobne Evrope. To je drugo območje Pirjevčevega znanstvenega zanimanja. Nadaljnji ko-

rak v tej smeri predstavlja knjiga Tito, Stalin e l'Occidente (Tito, Stalin in Zahod) (slovenska izdaja 1987), v kateri je obravnaval razkol med Informbirojem in KPJ v obdobju hladne vojne. Delo je bilo v Sloveniji odlikovano z nagrado Kidričevega sklada.

V Trstu je 1990 izdal razširjeno in dopolnjeno verzijo omenjenega dela z naslovom *Il gran rifiuto. Guerra fredda e calda tra Tito, Stalin e l'Occidente*. V primerjavi s prvo knjigo so pomembna zlasti dodana poglavja o dramatičnem razvoju spora v letu 1949, ko je Zahod (ZDA) presegel svoje dvome o Titovi hereziji in sklenil strateško podpreti neodvisnost Jugoslavije, ne da bi v zameno terjal njeno ideološko-sistemske prilagoditev.

Soočanje s problemi slovenske novejšje zgodovine je tretje polje Pirjevčeve dejavnosti. Tudi tukaj opazuje problematiko v širšem kontekstu srednjeevropske zgodovine, začenši z zgodovino habsburške monarhije. Posebno pozornost posveča pri tem problematiki slovensko-italijanskih odnosov od marčne revolucije dalje. Prvi vidnejši dosežek s tega področja je knjiga *Tržaški voz*, ki govori o zgodovinskih dogodkih in političnem razvoju v letih 1945-1980 (Trst, 1984). S kombinacijo znanja in izkušenj z vseh svojih delovnih področij je ustvaril obsežno knjigo o zgodovini Jugoslavije *Il giorno di san Vito. Jugoslavia 1918-1992. Storia di una tragedia* (Nuova Eri Edizioni Rai Radiotelevisione Italiana, Torino, 1993, 608 str.), ki je doživela velik uspeh strokovne kritike in javnosti.

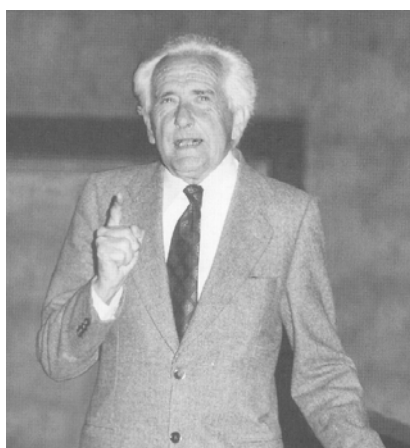
Leta 1995 je Pirjevec izdal monografijo, naslovljeno *Serbi, Croati, Sloveni: Storia di tre nazioni*, ki je imela velik založniški uspeh, saj je doživela več izdaj. Leta 1999 je v 13. zvezku Enciklopedije Slovenije izšel njegov prikaz zgodovine Trsta, ki se začena s Trubarjevim bivanjem v jadranskem pristanišču, sega pa vse do konca 20. stoletja. Na podlagi tega besedila je avtor skupaj z Milico Kacin Wohinz objavil v italijanščini knjigo *Storia degli Sloveni in Italia 1866-1999*, nato pa še slovensko verzijo, *Zgodovina Slovencev v Italiji 1866-2000* (Ljubljana, 2000). Sredi devetdesetih let je kot Fellow Nobelovega inštituta v Oslu začel zbirati gradivo za široko zasnovano delo, ki naj bi zajelo dogajanje na tleh bivše Jugoslavije od njenega razpada dalje. Na podlagi gradiva, ki ga je zbral v naslednjih letih v številnih svetovnih knjižnicah in inštitutih, predvsem v londonskem Royal Institute of International Affairs, je leta 2001 izdal pri drugi prestižni italijanski založbi Einaudi več kot 600 strani obsegajočo knjigo, naslovljeno *Le guerre jugoslave 1991-1999*. Knjiga je leta 2002 dobila nagrado *Aqui Storia* in je izšla tudi v žepni obliki. V slovenskem prevodu, ki ga je sam oskrbel, jo je objavil tudi v Ljubljani, pri čemer jo je časovno razširil (*Jugoslovanske vojne 1991-2001*, Ljubljana, 2003). Njegovo naslednje pomembno delo je zajetna monografija, ki nosi naslov *Trst je naš! Boj Slovencev za morje* in govori o razvoju slovenske politične misli na to tematiko od leta 1848 do Londonskega memoranduma leta 1954 (Ljubljana, 2007). Morda največ razburjenja in javnega odmeva, zlasti na italijanski strani, pa je povzročila njegova zadnja knjiga *Foibe, Una storia d'Italia /Fojbe, italijanska zgodba* (Torino, 2009).

Z njo smo prišli do nepogrešljive značilnosti Jožeta Pirjevca. Pirjevec ni samo odličen slovenski zgodovinar, je tudi javni delavec v najboljšem pomenu besede. Na sočasno dogajanje doma in v tujini se odziva tudi kot kvalificirana in kritična priča. Svoja mnenja in dognanja sproti sporoča javnosti, saj je že desetletja aktiven kot publicist. Na neki način, z nekimi drugačnimi prijemi in v nekem drugem času

me spominja na prof. Metoda Mikuža. Je izostren diskutant in retorik, brez dlake na jeziku. Ni zaprt v slonokoščeni stolp znanosti. Najdemo ga kot avtorja kolumn v dnevnem časopisju, kot avtorja televizijskega scenarija, pisca besedil in sodelujočega v mnogih radijskih televizijskih oddajah, predavatelja in razpravljalca na javnih, strokovnih in drugih prireditvah. Skratka, Jože Pirjevec je znanstvenik in celovita, družbeno angažirana osebnost obenem. Energija, ki jo izžareva, in znanstvena zagnanost, ki smo ji priča, nas prepričujeta, da je Jože Pirjevec v duši mnogo mlajši od 70 let, ki jih slavi.

Dušan Nečak

Ob stoobletnici rojstva prof. dr. Metoda Mikuža*

V času, ko obeležujemo 100. obletnico rojstva zaslužnega profesorja Univerze v Ljubljani in dvakratnega doktorja znanosti Metoda Mikuža, se mi zdi, kot da je bilo včeraj, ko je konec šestdesetih let skozi vrata predavalnice št. 4 Filozofske fakultete pred študente četrtega letnika zgodovine stopil pokončni, visokorasli in sivolasi profesor. Preden je začel predavati, nas je - še pri vratih - vprašal: "Ste brali današnje časopise, ste poslušali radijska ali televizijska poročila? Tudi te informacije so že zgodovina, tudi njih mora zgodovinar kritično analizirati, metoda pa je enaka kot pri drugih virih!" Takoj mi je bilo jasno, da imamo pred seboj posebnega nekonformnega profesorja, ki je prepričan, da je zgodovina tudi "čas, ki ga živimo". Takega profesorja, ki bo mnoge pritegnil, drugim pa ne bo povsem po volji. Mene je pritegnil, in to s širokim znanjem, jasno besedo in kritično mislijo! Kako prav ima eden zapisovalcev drobcev iz profesorjevega življenja, ki je v zborniku (izšel je v znanstveni seriji oddelka za zgodovino FF, "Historia" leta 1999), posvečenem devetdesetletnici njegovega rojstva, med drugim zapisal:

"Mikuž je bil govornik stare šole, ki je temeljito obvladal komuniciranje. Bogato znanje, široka razgledanost in občutek za pravo mero, kajti najti skupno valovno dolžino z najpreprostejšim ali pa najbolj zahtevnim poslušalcem ali sogoovornikom so poglavitne Mikuževe odlike. Njegov govor je vselej zgrabil, kot rečemo, ljudi je pritegnil in prepričal, da so zavzeto sledili njegovim mislim ..."¹

* Nagovor ob otvoritvi razstave v oddelku za zgodovino Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani 14. decembra 2009, posvečene življenju in delu prof. dr. Metoda Mikuža ob 100. obletnici njegovega rojstva.

¹ Janez Debeljak Maršiči in Žukovo - Mikužev drugi dom. V: Mikužev zbornik, ured. Zdenko Čepič, Dušan Nečak, Miroslav Stiplovšek, Ljubljana 1999, str. 387.